

ТЕЗИ

УДК 130.1

Валентина Дротенко

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ В КУЛЬТУРІ ПОСТМОДЕРНУ

«Нездатність зосереджуватися на можливостях і проблемах теперішнього моменту може бути небезпечною» [7]. Більша частина повсякденного життя має сенс переважно тому, що сьогоднішня містить у собі те, завдяки чому воно може стати згодом. Відчуття майбутнього виникає на підставі того, що називають «мотивацією на основі ідентичності» (identity-based motivation). Внаслідок майбутнє відчувається як реальність, воно стає частиною «справжнього я». Активація відчуття майбутнього може спровокувати як негайні зміни в поведінці, так і зміни, які діятимуть упродовж тривалого часу. Більшість дослідників проблеми ідентичності переконані, що мотивацією у процесі ідентифікації (суб'єктифікації) є вміння найповніше відчувати життя – переживати відчуття потоку, емпатії.

На думку Бріджит Пейн [8], завдяки мистецтву ми можемо відчути й усвідомити справжню сутність трьох дуже важливих реальностей. Пізнання будь-якої з них може зробити вас щасливішим. Перша – реальність цього світу. Друга – реальність інших людей. Третя – реальність самого себе. З погляду Енді Ворхола, можемо побачити багато дивовижного в малому, якщо дозволимо це собі. Налаштувавшись на велич реальності – і природної, і рукотворної, – можемо збільшити свій щоденний коефіцієнт щастя. «Потрібно дозволити звичайним нудним речам стати цікавими» (Е. Ворхол). Хтось побачив світ так, як міг тільки він один, а потім на підставі побаченого створив щось, чого не міг створити ніхто інший, і коли ви дивитесь на цей предмет, ви бачите перед собою і красу, яку ця людина створила, і – через що річ – величезний світ, який надихнув її творця. Той самий світ, який оточує нас прямо зараз. Найважливіша властивість мистецтва в тому, що воно завжди змусить відчувати, змусить бачити. Культивування емпатії – це справжня, гідна людини праця, яка має безпосереднє відношення до мисте-

цтва і щастя (Дж. Еліот). Якщо емпатія – головний ресурс людського щастя, то мистецтво – це джерело емпатії. Мистецтво має силу, здатну звільнити вас від буденних думок. Воно здатне зламати лихі звички, позбавити від дріб'язковості. Це третій спосіб, яким мистецтво пов'язує нас з реальністю, дозволяє стати кращим, щасливішим, найповніше відчувати життя.

Серед розмаїття різних культурних захоплень людини найпоширенішим є любов до історій [4]. Це відбувається, коли ми читаємо цікаві книги і переглядаємо хороші фільми. Ми відгороджуємося від усього, що відбувається навколо, і повністю розчиняємося в історії. Психологи називають це явище «переміщенням». Термін «transportation» уведений Мелані Грін і Тімоті Броком, які розробили «теорію наративного переміщення». Переміщення пов'язане з ідеєю «потокун», з «випробовуванням» відчуття потоку – того спектру відчуттів, які ми відчуваємо, коли занурюємося в свою діяльність і втрачаємо почуття часу.

З винаходом кінематографу вперше в історії культури було знайдено спосіб безпосередньо відобразити рух у часі. Кінематографіст із «брили часу» – величезної сукупності життєвих фактів, – ніби відсікає й відкидає все непотрібне, залишаючи лише те, що стає змістом фільму. Завдяки монтажу часова послідовність спотворюється на догоду візуальним асоціаціям. Відбувається поступова емансипація часу. Час звільняється від умовностей хронології й об'єктивності. Замість цього на нього впливають суб'єктивний досвід і емоції. Саме в кінокартинах постмодерну спостерігаємо неструктуроване сприйняття часу, коли минуле, сьогодення і майбутнє змишуються воедино. Час інтегрується у досвід глядача, що дає можливість глядачеві по-новому побачити власне місце у всесвіті. На думку Ірини Зубавіної [5], постмодерн, як система координат, яка конструює сприйняття й встановлення змістовних кодів, демонстративно проявляє себе в кіномистецтві, де режисери прокладають шлях до глядачів між цитатою та ремінісценцією, майстерно володіючи навичками гри при дозованому змішуванні елементів чужого та власного мистецтва.

До представників постмодерну в українському кінематографі можна віднести Кіру Муратову, Юрія Ільєнка, Романа Балаяна, Олесья Саніна, Олександра Шапіро, Сергія Лозницю, Єву Нейман, Алана Бадоева, Олександра Кириєнко. Ці режисери, різні за своїми мистецькими уподобаннями, з різним стилістичним, мистецько-ідейним спрямуванням творів, розробляють в своїх творах різноманітні теми – історія українського народу, любов

та зрада, життя та смерть, відчайдушність та карколомність. Це теми, «об'єднані єдиним «програмним» розривом з раціональним мисленням». У стрічках «Другорядні люди» (2001 р.), «Чеховські мотиви» (2002 р.), «Настроювач» (2004 р.), «Два в одному» (2007 р.), «Мелодія для шарманки» (2009 р.) режисер К. Муратова особливу увагу приділяє індивідуальності людини, її самотності. В центрі дослідження режисера знаходиться маленький ззовні та великий насправді світ «другорядних» людей: «...герої перебувають в дивному, похмурому, хворобливому світі, де не можна зустріти жодного світлого кадру, жодного приємного обличчя, в її стрічках люди не говорять, а бурмочуть, в їх очах порожнеча і сум» [3]. У художній стрічці «Мамай» (2003 р.) режисер О. Санін вибудував кіносвіт, який складається з міфів, що є не тільки логічним продовженням один одного, а й миттєвим спростованням самих себе, й натомість народжується щось нове, змішане на фольклорі, малярстві та індивідуальних фантазіях героя [2]. «Постмодерністичним бунтом» в українському кінопросторі стала стрічка режисера Ю. Ільєнко «Молитва за гетьмана Мазепу» (2002 р.) [5, с. 193]. Колажність побудови твору, тяжіння до кітчу, зображення «розколотої персони» Мазепи, яка є уособленням «людини шизоїдної цивілізації доби постмодернізму, з її схильністю до деконструювання» [там само, с. 199] – засоби, до яких звертається режисер під час авторської побудови твору. Роман Балаєн у стрічці «Райські птахи» (2008 р.) крізь форму, зміст, задум фільму розповів про свій власний внутрішній світ – світ митця. Цим фільмом він продовжує тему, розпочату в «Польотах уві сні та наяву» – тему самотності й відчуття непотрібності, висловлює психологічну суть творчості як явища. Божевіллям головного героя стрічки режисер говорить про відірваність його свідомості від реальності й неможливість адекватно оцінювати навколишній світ через штучно створені свідомістю образи [6]. Фільм С. Лозниці «Щастя моє» (2010 р.) є своєрідним епілогом першого десятиріччя ХХІ сторіччя в ігровому повнометражному українському кіно. Головний герой цього род-муві [1] – самотня людина, яка загубилась, не тільки в прямому, а й у переносному сенсі, у світі розпусти, бруду та смертей.

Отже, у постмодерному кіно світі фігурує запрограмованість людських фантазій, що утворюють віртуальну реальність. Сприймається та реальність, що створена безособовими соціальними інститутами, і свідомість починає працювати за готовими зразками. Внаслідок естетизації зла і потворності герої кінопостмодерну, наділені людськими пороками, видаються досить привабливими.

Контрастне поєднання елементів різних естетичних систем минулого та сьогодення, використання традиційно не сумісних матеріалів, барв, звуків створює нову художню цілісність, яка в незвичний спосіб (від протилежного) мотивує глядача до самоідентифікації.

Література:

1. Бондар-Терешенко І. «Щастя моє»: антиросійський фільм українського режисера. – Режим доступу до статті: <http://culture.unian.net/ukr/detail/188993>.
2. Брюховецька О. Фільм Саніна «Мамай». – Режим доступу до статті: http://mamayfest.at.ua/publ/film_sanina_mamaj/1-1-0-20.
3. Воронкова Л. Кіра Муратова – впізнана з першого кадру і непередбачувана завжди. – Режим доступу до статті: <http://www.viche.info/journal/519>.
4. Джим Девіс. Зачем мы читаем книги, или теория нарративного перемещения / <https://monocler.ru/pochemu-myi-chitaem-knigi>.
5. Зубавіна І. Б. Час і простір в кінематографі / І. Б. Зубавіна. – К. : Інтертехнологія, 2008. – 448 с.
6. Іванова М. Роман Балаян. Райські птахи. – Режим доступу до статті: http://www.ktm.ukma.kiev.ua/show_content.php?id=848.
7. Ойзерман Дафна. Когда начинается будущее: проблема идентичности и мотивации / <https://monocler.ru/kogda-nachinaetsya-budushhee>.
8. Пейн Бриджит. Как искусство может сделать вас счастливее. – Издательство : Манн, Иванов и Фербер. – 2017.